

ความคิดทางการศึกษาของเพลโต

บทนำ

เพลโต (๔๒๗ หรือ ๔๒๘ - ๓๔๗ B.C.) เป็นนักปราชญ์ชาวกรีกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่ง งานเขียนซึ่งแทบจะทั้งหมด มีลักษณะเป็นบทสนทนา (dialogue) ครอบคลุมเนื้อหาหลายแขนงวิชา ซึ่งให้ข้อคิดที่ลึกซึ้งแก่ผู้อ่านทั้งสิ้น ทางด้านการศึกษาเน้น เพลโตได้รับการยกย่องว่า เป็นบุคคลแรกของโลกที่ได้เสนอทฤษฎีการศึกษาอย่างเป็นระบบขึ้นมา และความคิดทางการศึกษาของท่านก็มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในประเทศตะวันตกในสมัยต่อมาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ **อะคาเดมี (Academy)** ซึ่งเป็นสถานับการศึกษาที่ท่านตั้งขึ้น ก็จัดได้ว่าเป็นสถานับการศึกษาชั้นสูงแห่งแรกของโลก

ปรัชญาของเพลโต

การที่จะเข้าใจความคิดทางการศึกษาของเพลโตได้นั้น เราจะต้องเข้าใจปรัชญาพื้นฐานของท่านเสียก่อน ดังนั้น เราจึงควรเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจกับทัศนะของเพลโตเรื่องโลกและมนุษย์ หรือที่เรียกว่า **ทฤษฎีแบบ (Theory of Form)** เสียก่อน

เพลโตกล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เรารับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส กับ ส่วนที่เรารับรู้ได้โดยความคิด หรือ จิตเท่านั้น เช่น นายคำอาจจะมีผมหยิก ตัวสูง ผิวดำ นายแดงอาจจะมีผมตรง ตัวเตี้ย และผิวขาว ส่วนนายขาวอาจจะจะมีศีรษะล้าน ตัวเตี้ย และผิวขาว ทั้ง ๓ คนนี้มีลักษณะทางกายภาพไม่เหมือนกัน แต่ก็ยังมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ ความเป็นคน ซึ่งเรารับรู้ได้โดยความคิดหรือจิตเท่านั้น ส่วนรูปร่างหน้าตาของแต่ละบุคคลนั้น เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

เพลโตกล่าวว่า สิ่งที่เป็นจริงต้องมีลักษณะสมบูรณ์ คือ ปราศจากข้อบกพร่อง เช่น วงกลมที่สมบูรณ์โดยหลักเรขาคณิตที่แท้จริงนั้น กลมจริงๆ แต่วงกลมอื่นๆ ที่ทั่วไปที่มนุษย์สร้างขึ้นจะไม่กลมแท้ มีกลมมากบ้าง น้อยบ้าง

นอกจากนี้ความจริงยังเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกด้วย วงกลมที่มนุษย์สร้างขึ้นอาจเสียรูปทรงไปได้ แต่ไม่ว่ามันจะเสียรูปทรงไปอย่างไร หรือสูญสลาย และเกิดขึ้นใหม่อีกสักเพียงไรก็ตาม วงกลมที่แท้จริงก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ในอดีตมนุษย์เคยรู้จักหรือเข้าใจวงกลมเช่นไร ปัจจุบันก็ยังเข้าใจเหมือนเดิม วงกลมจะคงอยู่เช่นนี้ชั่วนิรันดร์ ดังนั้น โลกจึงมีสองโลก คือ โลกแห่งวัตถุ ที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัส กับ โลกแห่งแบบ ที่เป็นจริง มีลักษณะสมบูรณ์ และมนุษย์รู้ได้ด้วยความคิดหรือจิต

สิ่งที่รู้ได้ทางประสาทสัมผัสนั้น เพลโตเรียกว่า **สิ่งเฉพาะ (particular)** หมายความว่า มันมีลักษณะเฉพาะตัวของมันเองไม่เหมือนกับสิ่งอื่น เช่น "คาร์มี" คือ ม้าซึ่งเป็น สิ่งเฉพาะ มีลักษณะเด่นของตัวเอง แม้จะมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายกับม้าตัวอื่นบ้าง แต่ก็เป็นคนละตัวกัน เราอาจจะหาม้าตัวอื่นมาชี้แทน "คาร์มี" ได้หลายตัว แต่มันก็ไม่ใช่ "คาร์มี" เพราะ "คาร์มี" ในโลกนี้มีเพียงตัวเดียว

ประสาทสัมผัสให้ความรู้ในสิ่งที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น คือ ลักษณะเป็นรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส นอกเหนือไปจากนี้ เช่น สิ่งที่อยู่ในความคิด ประสาทสัมผัสรับรู้ไม่ได้ เพราะเข้าไม่ถึงต้องอาศัยความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลหรือจิตเท่านั้น ซึ่งความคิดที่ว่านี้นำไปสู่ความรู้ที่เป็นแบบ (form) หรือ สิ่งสากล (universal) ได้แก่ ลักษณะทั่วไปที่มีใช้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความเป็นม้า เป็นสิ่งที่มีอยู่ใน "คาร์มี" และม้าทุกตัวไม่ว่า "คาร์มี" หรือตัวอื่นๆ จะต่างกันอย่างไร แต่ก็มีอย่างหนึ่งที่เหมือนกันคือ ความเป็นม้า ดังนั้น "คาร์มี" เป็นสิ่งเฉพาะ และม้าเป็นสิ่งสากล แม้จะไม่มี "คาร์มี" ความเป็นม้าก็ยังคงอยู่และถึงแม้จะไม่มีม้าตัวอื่นๆ ในโลกนี้ ความเป็นม้าก็ยังคงอยู่เพียงแต่ไม่มีม้าซึ่งเป็น สิ่งเฉพาะ เท่านั้น ถ้าม้าจะสูญพันธุ์ไปจากโลกในวันพรุ่งนี้ เรายังคิดถึงม้าได้อยู่

แบบมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นรูปทรงทางเรขาคณิตและที่เป็นสิ่งต่างๆ เช่น ความเป็นคน ความเป็นม้า ความกลม

ความดี ความงาม หรือคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ เช่น ความขาว ความร้อน ความหอม หรือ ความหวาน เป็นต้น การที่จัดมนุษย์ไว้จำแนกแบบนั้น ไม่ใช่เพราะจัดมนุษย์สร้างแบบขึ้นเอง แต่เป็นเพราะว่าจัดมนุษย์เจออยู่ในโลกของแบบมาก่อน หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้มีไว้สำหรับสิ่งใหม่ที่มนุษย์ได้รับจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งสามารถรู้ได้โดยการรื้อฟื้นความจำเท่านั้น

ความคิดทางการศึกษา

จากพื้นฐานทางปรัชญา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเพลโต จึงเชื่อว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษา ซึ่งจะต้องเป็นสิ่งเดียวกับจุดมุ่งหมายของชีวิต ก็คือ การค้นหาความจริงที่ซึ่งเป็นสิ่งสากล เป็นสิ่งจะและมีความเป็นนิรันดร์ หรือกล่าวอีกอย่างว่า เพื่อต้องการได้ความรู้ที่แท้จริง ซึ่งการศึกษาสามารถกระทำได้ดีด้วยการพัฒนาความคิดในเชิงนามธรรมของผู้เรียน โดยไม่มุ่งทักษะเพื่อการประกอบอาชีพ

ที่เพลโตต้องการให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริง หรือรู้จักแบบซึ่งเป็นสิ่งสมบูรณ์นั้น ก็เพราะว่าเพลโตต้องการให้คนในสังคมพยายามพัฒนาตนเองให้ใกล้เคียงกับ "คน" ในโลกแห่งแบบให้ได้ สังคมที่ดีสมบูรณ์ก็คือ สังคมที่ทุกคนดีโดยสมบูรณ์ ซึ่งแน่นอน สังคมเช่นนั้นมิได้อยู่แต่ในโลกของแบบเท่านั้น แต่ทุกสังคมก็ควรจะพยายามพัฒนาให้เป็นสังคมที่ดีขึ้นเรื่อยๆ และการที่สังคมจะพัฒนาให้ใกล้เคียงกับความเป็นสังคมที่ดีและสมบูรณ์ที่สุดนั้น ก็ต้องอาศัยการศึกษาเป็นพิเศษ

ความคิดทางการศึกษาของเพลโต ส่วนใหญ่อยู่ในหนังสือชื่อ Republic กับ Laws และยังมีอีก ๑ เล่มที่กล่าวถึงการศึกษาด้วยคือ Meno, Protagoras และ Theaetetus นับว่าท่านเป็นนักปรัชญาที่เสนอความคิดเกี่ยวกับการศึกษามากที่สุดคนหนึ่ง

เพลโตเชื่อว่าจิตของคนนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ภาค คือ ภาคตัณหา (appetite) ภาคน้ำใจ (spirit) และภาคปัญญา (philosophic) คนๆ หนึ่งจะมีนิสัย เช่นไร หรือมีบุคลิกภาพอย่างไรก็แล้วแต่ว่าจิตภาคไหนของคนนั้นจะมีอำนาจสูงสุด คนที่ตัณหาที่มีอำนาจสูงสุดคน

นั้นจะเป็นผู้ที่ลุ่มหลงในโลกกียสุขทั้งปวง ไม่มีรู้จักความดี ความงาม หรือความจริงแท้ คนที่น้ำใจมีอำนาจสูงสุดคนนั้นจะเป็นผู้ที่เสียสละ กล้าหาญ และรักระเบียบวินัย แต่ยังคงมีความต้องการทางโลกกียสุขอยู่ ส่วนคนที่ปัญญา มีอำนาจสูงสุด คนนั้นจะเป็นผู้ที่รักการคิดหาเหตุผล รักความยุติธรรม รักคุณธรรม และความสุนทรีย์ เพลโตเห็นว่าการศึกษาคงจะช่วยทำหน้าที่ในการคัดเลือกคนทั้ง ๓ ประเภทนี้ แล้วสังคมก็ให้แต่ละคนทำหน้าที่ตามถนัด ถนัด กล่าวคือ คนที่จิตภาคตัณหาที่มีอำนาจสูงสุดก็ควรประกอบอาชีพช่างฝีมือ หรือพ่อค้า ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ส่วนคนที่จิตภาคน้ำใจมีอำนาจสูงสุดก็ให้เป็นทหาร และนักรบทำหน้าที่ป้องกันประเทศ และคนที่จิตภาคปัญญาที่มีอำนาจสูงสุด ก็ทำหน้าที่รัฐปกครองทั้งทางนิติบัญญัติและการต่างประเทศ

ด้วยเหตุที่เพลโตเห็นความสำคัญอย่างมากของการศึกษา ท่านจึงต้องการให้รัฐเป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาเสียเอง เพื่อจะได้สร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ และพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น เพลโตได้ฝันว่า วันหนึ่งเมื่อการศึกษาสามารถอบรมคนดีเสียทุกคน ให้เป็นผู้มีคุณธรรมสูงแล้ว กฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ ในสังคมก็จะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อไป เพราะผู้มีความดีสูงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขโดยมิต้องมีกฎหมายหรือระบอบบังคับ

รูปแบบของการจัดการศึกษา

ในหนังสือ Republic เพลโตเสนอว่า ก่อนที่เด็กจะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา นั้น ควรจะได้มีโอกาสนเล่นกับเด็กด้วยกันเสียก่อนที่สนามเด็กเล่น ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่การศึกษาของรัฐคอยควบคุมดูแล และเด็กจะถูกปล่อยให้เล่นโดยลำพัง เพื่อจะได้คิดค้นหาวิธีเล่นต่างๆ ขึ้นมาเอง เด็กจะได้รู้จักหัดคิดและรู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น นอกจากนั้นเกมส์ต่างๆ ที่เด็กเล่นร่วมกัน ยังเป็นการทำให้เด็กได้รู้จักมีน้ำใจเป็นนักกีฬาและมีพละทานมีสมบูรณ์อีกด้วย

การศึกษาระดับประถมศึกษาจริงๆ เริ่มตั้งแต่เมื่อเด็กอายุ ๘ ขวบ และเพลโตเสนอให้ทั้งเด็กชายและหญิงได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน แต่แยกกันคนละโรงเรียน ผู้หญิงจะเรียนสูงเท่าใดก็ได้ ถ้ามีความสามารถ นับว่าเป็น

ข้อเสนอที่ก้าวหน้านามากในยุคสมัยนั้น การศึกษาในระดับนี้ประกอบด้วยสังคีตศึกษา (music) ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกอบรมทางวัฒนธรรม และพลศึกษา คือ ยิมนาสติก ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกร่างกาย

การฝึกอบรมทางวัฒนธรรมนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความคิด (mind) และการฝึกทางร่างกายก็เพื่อพัฒนารูปร่างและบุคลิกภาพ (personality) ในทัศนะของเพลโต การฝึกทั้งสองอย่างนี้ มีจุดมุ่งหมายใหญ่ร่วมกัน คือ การฝึกจิตใจ การฝึกทางวัฒนธรรม ช่วยให้เกิดการรู้จักใช้เหตุผลิ์ผล ส่วนการฝึกร่างกายช่วยให้จิตใจแข็งแรงยิ่งขึ้น การศึกษาที่ดีจะต้องก่อให้เกิดความสมดุลแห่งการฝึกทั้งสอง คือ ไม่ให้จิตใจอยู่ภายใต้อิทธิพลของอย่างใดอย่างหนึ่งมากเกินไป

การฝึกทางวัฒนธรรม เริ่มต้นด้วยการเรียนวรรณคดี ซึ่ง เพลโตต้องการให้ครูระมัดระวังเนื้อหาที่จะสอนเป็นพิเศษ เพราะ "ในการอบรมผู้ที่ยังเด็กอยู่นั้น ช่วงนี้บุคลิกภาพกำลังจะถูกหลอม และง่ายต่อการปลูกฝังสิ่งใดก็ตามที่เราประสงค์จะหยิบยื่นให้แก่เขา" เพลโตต้องการให้ครูสอนแต่สิ่งที่ดีงามแก่นักเรียน และเพราะรู้ว่าในวรรณคดีกรีกมีเรื่องที่เป็นตัวอย่างไม่ดีอยู่มากมาย เช่น เรื่องความอกตัญญูของอุก การแตกความสามัคคีทะเลาะเบาะแว้ง รวมทั้งเรื่องความไม่ดีไม่งามของเทพยดา เพลโตจึงต้องการคัดลอกเนื้อหาดีออกจากหนังสือเรียนให้หมด แล้วให้นักเรียนอ่านแต่เรื่องที่ดีงามเท่านั้น เพื่อให้นักเรียนมีจิตใจให้ประพฤติไปในทางที่ดี ส่วนวิชาดนตรี จิตรกรรม และประติมากรรมนั้นก็ต้องมุ่งเพื่อรับใช้สังคม และสร้างสมนิสัยที่ดีงามให้กับผู้เรียนเช่นกัน ศิลปะใดที่จะนำผู้เรียนไปสู่ความวิริยธรรมต้องไม่มีอยู่ในหลักสูตร ศิลปะต้องร่วมกับวรรณคดีในการส่งเสริมบุคลิกภาพที่ดีเลิศในผู้เรียน

ทางด้าน การพัฒนาร่างกายนั้น เพลโตต้องการให้กีฬาและเกมส์ต่างๆ รับผิดชอบต่อสงฆ์ของรัฐ ไม่ใช่มีขึ้นมาเพื่อเล่นสนุกๆ เท่านั้นเอง จุดประสงค์ของรัฐที่วางนี้ก็คือ การสร้างน้ำใจ ความเด็ดเดี่ยว และความเสียสละในพลเมืองของรัฐ นอกจากนี้ กีฬายังช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและพละทานมีสมบูรณ์อีกด้วย การพัฒนาทางร่างกายนั้นต้องได้สัดส่วน กับ การพัฒนาทางวัฒนธรรม

เพลโต กล่าวในหนังสือ Republic ว่า

การฝึกที่ดีจะช่วยให้เกิดความกล้าหาญ แต่ถ้าหากว่าฝึกมากเกินไปแล้วก็จะทำให้ผู้เรียนแข็งกระด้างและป่าเถื่อนได้ ส่วนความอ่อนโยนนั่นแล้ว ก็เป็นด้านหนึ่งของความเป็นนักปราชญ์ แต่นี่ก็เหมือนกัน ถ้าปล่อยตามสบายเกินไปแล้วก็จะทำให้เกิดความอ่อนแอได้ ดังนั้น การฝึกที่ถูกต้องจึงต้องทำให้เกิดความอ่อนโยนที่แฝงอยู่ในร่างกายที่แข็งแรงและมีระเบียบ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า จิตของคนแบ่งออกเป็น ๓ ภาค คือ คณหา น้ำใจ และมีปัญญา เพลโตมอบให้เป็นการระของแต่ละวิชาที่จะช่วยพัฒนาขึ้นมา เช่น คนตรีพัฒนาทางด้านปัญญา ยิมนาสติกพัฒนาทางด้านจิตใจ และคณหาจะถูกฝึกให้อยู่ในอาณัติของจิตภาคอื่นๆ

การศึกษาของกรีกในสมัยเพลโต หยดลง แ่ระดับประถมเท่านั้น ในระดับที่สูงกว่าประถมไม่มีการสอนวิชาการใดๆ นอกจากยิมนาสติกและกีฬาต่างๆ ซึ่งเพลโตได้เห็นว่านี่คือความผิดพลาดอันใหญ่หลวง และเป็นสาเหตุให้พลเมืองของกรีกโดยคุณภาพจนไม่สามารถปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยได้ ในรูปแบบของการศึกษาที่เพลโตเสนอ จึงต้องการให้ผู้เรียนเริ่มต้นเรียนเมื่ออายุประมาณ ๗ ปี แล้วไปสิ้นสุดลงเมื่ออายุประมาณ ๕๐ ปี

การศึกษาในระดับมัธยมนั้น เพลโตเสนอให้เริ่มเมื่อผู้เรียนอายุได้ ๑๓ - ๑๔ ปี และผ่านประถมศึกษาแล้ว วิชาที่สอนก็มีคณิตศาสตร์ ดนตรี และวรรณคดี คณิตศาสตร์นั้นเพลโตให้ความสำคัญมาก เพราะช่วยฝึกความคิดเชิงนามธรรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงความจริงแท้ของโลกได้ แม้ในระดับประถมท่านก็สนับสนุนให้มีการสอนในทันทีที่เด็กพร้อมจะเรียน ในระดับมัธยมนี้จะมีทั้งเลขคณิต และเรขาคณิต เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะศึกษาในระดับสูงต่อไป หรือเพื่อจะได้ทราบว่า ผู้ใดไม่มีความสามารถที่จะศึกษาในระดับสูง จะได้คัดออกให้ไปประกอบอาชีพต่างๆ ต่อไป

วิชาดนตรีนั้น สอนทั้งการเล่นและการร้อง เพลโตเชื่อว่าดนตรีมีคุณค่าทั้งทาง วัฒนธรรมและศีลธรรมจึงบรรจุไว้ในหลักสูตรด้วย ส่วนการศึกษาวรรณคดีก็ต้องกระทำด้วย

ความระมัดระวัง เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้วในระดับประถม สำหรับยิมนาสติก ก็มุ่งที่จะพัฒนาจิตใจและร่างกาย การศึกษาในระดับนี้สิ้นสุดลงเมื่อผู้เรียนอายุได้ ๑๗ - ๑๘ ปี ผู้ที่ผ่านระดับนี้ก็จะไปฝึกทางร่างกายอีก ๒ - ๓ ปี ซึ่งช่วงนี้จะฝึกแต่การพลศึกษาเท่านั้นไม่มีวิชาการ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา เริ่มเมื่อผู้เรียนอายุประมาณ ๒๐ ปี และเน้นทางวิทยาศาสตร์ เช่น วิทยาศาสตร์ทั่วไป ดาราศาสตร์ เลขคณิต เรขาคณิต และดนตรี การศึกษาในระดับนี้ก็เพื่อให้วิชาต่างๆ ที่เรียนมาในระดับต้นๆ ได้รับการจัดระบบเพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัน และศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ผู้ที่ผ่านการศึกษาในขั้นนี้แล้วสามารถที่จะศึกษาต่อในชั้น

สูงสุด คือ ชั้นปริญญาอีก ๕ ปี เมื่อจบแล้วจะต้องไปฝึกงานอีก ๑๕ ปี กับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ จึงจะเป็นอันครบหลักสูตร

สรุป

รูปแบบของการศึกษาที่เพลโตเสนอนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่เคยมีการนำไปปฏิบัติที่ใด แต่ทัศนะของท่านในเรื่องความสำคัญของการวางหลักสูตรอย่างรอบคอบและสมดุล จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิชาต่างๆ ความสำคัญของวิชาคณิตศาสตร์ และ วิชาที่ก่อให้เกิดความคิดเชิงนามธรรม ตลอดจนการเน้นจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่เป็นความจริงแท้ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อความคิดของนักศึกษาในยุคต่อมาเป็นอย่างมาก

ศีกดา ปรางค์ประทานพร

บรรณานุกรม

- Adamson, John E. *The Theory of Education in Plato's Republic*. New York, Macmillan, 1903.
- Lodge, R.C. *Plato's Theory of Education*. New York, Russell & Russell, 1970.
- Nettleship, R.L. *The Theory of Education in Plato's Republic*. London, Oxford University Press, 1969.
- Plato. *The Laws*. translated by R.G. Bury, Cambridge, Harvard University Press, 1926.
- _____. *The Republic*. translated by F.M. Cornford, New York, Oxford University Press, 1945.
- Power, Edward J. *Evolution of Educational Doctrine*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1969.